



**ALTERNATIVNI CEDAW IZVJEŠTAJ: IZVJEŠTAJ ORGANIZACIJA
CIVILNOG DRUŠTVA O PRIMJENI ZAKLJUČNIH ZAPAŽANJA I
PREPORUKA CEDAW KOMITETA ZA BOSNU I HERCEGOVINU
2013 - 2017**

Glavni zaključci/zapažanja

Pripremio: Helsinški parlament građana Banja Luka

oktobar 2016. godine

**ALTERNATIVNI CEDAW IZVJEŠTAJ:
IZVJEŠTAJ ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA O PRIMJENI ZAKLJUČNIH ZAPAŽANJA I
PREPORUKA CEDAW KOMITETA ZA BOSNU I HERCEGOVINU
2013 - 2017**

ALTERNATIVNI CEDAW IZVJEŠTAJ je rezultat zajedničkog rada aktiviskinja i organizacija civilnog društva iz cijele Bosne i Hercegovine koje su prikupile podatke, analizirale stanje i definisale specifične i opšte preporuke koje traže hitno, kontinuirano i sistemsko djelovanje vladinih institucija na svim nivoima u pravcu omogućavanja ženama Bosne i Hercegovine nesmetanog i nediskriminatornog pristupa ostvarivanju i zaštiti osnovnih ljudskih prava i sloboda.

Izveštaj prati zaključna zapažanja i preporuke CEDAW Komiteta iz 2013. godine upućene institucijama Bosne i Hercegovine i pokriva oblasti u kojima su aktivistkinje i organizacije civilnog društva identifikovane probleme, kršenja prava ili diskriminatorne prakse usmjerene protiv žena.

U izradi Izveštaja je direktno ili indirektno učestvovalo **više od 20 organizacija civilnog društva**, uz koordinaciju Helsinškog parlamenta građana Banja Luka i „Prava za sve“ Sarajevo.

Izradom ovog četvrtog po redu Alternativnog izvještaja¹ organizacije civilnog društva iz BiH su demonstrirale posvećenost dosljednom praćenju i zagovaranju primjene UN Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama (CEDAW) koja predstavlja jedan od najvažnijih međunarodnih dokumenata za zaštitu ženskih ljudskih prava. Aktiviskinje su, ne samo identifikovale i argumentovano predstavile ključne probleme sa kojima se žene u BiH suočavaju, nego su i adresirale odgovorne za njihovo nerješavanje i predložile konkretne mjere za poboljšanje stanja u skladu sa odredbama CEDAW konvencije.

Zbog efikasnije i bolje preglednosti, Helsinški parlament građana Banjaluka je pripremio sažetak Izveštaja u vidu **Glavnih zaključaka/zapažanja** i **Opštih i specifičnih preporuka** po oblastima po kojima se izvještavalo.

Pripremu izvještaja je podržala švedska fondacija Kvinna till Kvinna.

¹ Prvi izvještaj o stanju ženskih ljudskih prava u Bosni i Hercegovini je pripremljen 1999. g. u saradnji organizacije Global Rights i ženskih nevladinih organizacija u BiH, drugi izvještaj je pripremljen 2004. g. u saradnji Global Rights i koalicije 16 ženskih nevladinih organizacija u BiH, treći izvještaj je pripremljen 2013.g. uz koordinaciju Prava za sve Sarajevo i Helsinškog parlamenta građana Banja Luka i učešće 8 organizacija koje djeluju u oblasti zaštite ženskih ljudskih prava i ravnopravnosti polova.

ALTERNATIVNI CEDAW IZVJEŠTAJ ZA BOSNU I HERCEGOVINU 2013 - 2017

Glavni zaključci/zapažanja

Žene u postkonfliktnim situacijama

- **Psihološka podrška svjedocima/kinjama i žrtvama prije, za vrijeme i nakon suđenja za ratne zločine je i dalje nedovoljna i uglavnom zavisi od podrške koja dolazi iz civilnog društva i stranih donatora.**

Žrtve rata su obeshrabrene, jer su mnogima odbijene tužbe za naknadu nematerijalne štete za prisilno vrijeme provedeno u logorima sa obrazloženjem da se radi o apsolutnoj zastari². Sudovi u Republici Srpskoj, uz rješenje o odbijanju tužbenog zahtjeva, dostavljaju i rješenje o plaćanju sudskih taksi sa kamatama koje se kreću od 1000 do 5000 eura.

Zakonodavstvo Republike Srpske ne priznaje žrtve silovanja i drugih oblika seksualnog nasilja kao posebnu kategoriju žrtava. Postojeći zakon o socijalnim primanjima u RS definiše stroge vremenske rokove koji su već istekli (rok za podnošenje zahtjeva istekao je krajem 2007. godine) i tako isključuje veliku grupu potencijalnih aplikantkinja za traženjene njihovih prava³. Osim toga, trenutne procedure prema kojima žrtve mogu podnijeti zahtjev za status civilne žrtve rata nisu u potpunosti transparentne i senzibilizirane na psihološke potrebe žrtava. Psihološko oštećenje nije priznato kao valjan osnov za dobijanje primanja i ova se situacija treba promijeniti.

Manjkavosti postoje i u Zakonu o programu zaštite svjedoka u BiH (april 2014), jer se on odnosi samo na svjedoke/inje koji svjedoče pred Sudom BiH, a ne i na one svjedoke pred okružnim sudovima u Republici Srpskoj, kantonalnim sudovima u Federaciji BiH i sudovima u Brčko distriktu.

Zbog nedostatka političke volje nisu usvojene ni zakonodavne inicijative usmjerene na poboljšanje položaja žrtava rata: Državna strategija za tranzicijsku pravdu; Program za

² <http://www.glassrpske.com/drustvo/vijesti/Odbijena-prva-tuzba-za-nadoknadu-ratne-stete/lat/168521.html>

³ Na osnovu dobijenih rezultata mobilnih timova koji pružaju besplatnu pravnu pomoć žrtvama seksualnog nasilja u ratu, koji realizuje UG Budućnost u opštinama Šamac, Modriča, Vukosavlje, Brod, Doboj i Derventa, a uz podršku UNDP-a, zaključeno je da postoji potreba za ovom vrstom pomoći jer žrtve još uvijek nisu ostvarile svoja osnovna prava, obeshrabrene su jer su istekli rokovi za podnošenje zahtjeva za sticanje statusa, nemaju adekvatnu zdravstvenu zaštitu i liječenje, žive u ekstremnom siromaštvu i sl.

poboljšanje statusa preživjelih ratnog seksualnog nasilja i Zakon o pravima žrtava torture, koji je 2016. godine od strane Vijeća ministara BiH razmatran u formi Nacrta⁴.

Jedna od rijetkih pozitivnih strana odnosi se na presudu iz juna 2015. godine kojom je žrtva ratnog seksualnog nasilja kroz krivični postupak ostvarila pravo na naknadu za pretrpljenu štetu⁵. Ova presuda ohrabrujuća je za sve žrtve i otvara nove mogućnosti za izmjene prakse sudova i tužilaštava, koji su do sada žrtve upućivali da u parničnom postupku ostvaruju svoja prava na kompenzaciju.

Akcioni plan za primjenu Rezolucije 1325

- **Iako je već drugi put izradila Akcioni plan za primjenu Rezolucije Savjeta bezbjednosti 1325 o ženama, miru i sigurnosti, Bosna i Hercegovina je propustila da osigura stvarne mehanizme za njegovu primjenu i praćenje, bez kvalitativnih indikatora napretka, te nije osigurala uključenost institucija sa nižih nivoa upravljanja i nije omogućila širu uključenost organizacija civilnog društva u njegovu izradu i monitoring.**

Osnovni mehanizam praćenja provedbe Akcionog plana za implementaciju UNSCR 1325 u Bosni i Hercegovini 2014-2017 je Koordinacioni odbor, imenovan od strane Vijeća Ministara BiH. Odbor ima 25 članova/ca od kojih je samo jedna članica iz nevladinog sektora, odnosno Koordinacione grupe nevladinih organizacija. Svi ostali članovi su predstavnici državnih institucija i rodni mehanizama.

Do sada su lokalni akcioni planovi za implementaciju Rezolucije 1325 usvojeni u 6 lokalnih zajednica⁶. Pohvalno je što su lokalne zajednice pristupile izradi ovog strateškog dokumenta, ali ovi dokumenti nemaju razvojnu komponentu, niti im se pridaje poseban značaj.

⁴ Vidjeti: <http://www.avaz.ba/clanak/243540/predvidena-izrada-zakona-o-pravima-zrtava-torture-u-bih?url=clanak/243540/predvidena-izrada-zakona-o-pravima-zrtava-torture-u-bih>

⁵ Vidjeti: <http://www.nap.ba/new/vijest.php?id=13381>

⁶ U izvještaju Agencije za ravnopravnost polova BiH o provedbi Akcionog plana 1325 "Žene, mir i sigurnost" u Bosni i Hercegovini za period 31.07.2014 - 31.07.2015. godine objavljeno je da je izrađeno šest lokalnih akcionih planova, od kojih su četiri usvojena od strane općinskih vijeća/skupština opština.

Ustavni okvir

- **Bosna i Hercegovina ostaje jedna od rijetkih evropskih zemalja čiji Ustav ne sadrži odredbe koje se odnose na ravnopravnost žena i muškaraca.**

U cijelom tekstu Ustava BiH nema ni riječi o pitanju rodne ravnopravnosti niti se spominju muškarci i žene kao individue različitog spola, a ni roda. Ustav BiH ne prepoznaje niti koristi rodno-senzitivan jezik u svom tekstu i ne sadrži ni afirmativne mjere kojima bi se obezbijedilo ravnopravno učešće žene i muškaraca u svim sferama društveno-političkog života. Ustav BiH jedino navodi zabranu diskriminacije na osnovu spola, zajedno sa ostalim pobrojanim osnovama.

Iako postoje dvije inicijative koje se zalažu za izmjenu Ustava BiH iz rodne perspektive⁷, u Bosni i Hercegovini od 2013. godine do sada nije bilo političke volje da se ove inicijative provedu u djelo.

Stereotipi

- **Izrazita prisutnost patrijarhalnih normi u bh. društvu održava živim rodne stereotipe čija je zastupljenost evidentna u gotovo svim segmentima života djevojčica, djevojaka i žena u BiH.**

Gender mehanizmi i relevantna ministarstva do sada se nisu sistemski bavili pitanjem uklanjanja rodni stereotipa iz udžbenika niti uvođenjem kontinuirane obuke nastavnog osoblja za rodna pitanja.

Dodatni problem predstavlja decentralizovani sistem obrazovanja⁸ što za posljedicu ima neujednačene obrazovne politike i postojanje velikog broja privatnih osnovnih i srednjih škola koje su značajnim dijelom autonomne i nisu predmet redovnih kontrola, praćenja i analiza⁹.

⁷ Riječ je o setu rodno-senzitivnih amandmana koje su izradili Agencija za ravnopravnost polova BiH i Inicijativa Građanke za ustavne promjene.

⁸ Obrazovanje u BiH je u nadležnosti entiteta, kantona i Brčko Distrikta. U BiH egzistiraju tri nastavna plana i programa – NPP Republike Srpske, Okvirni NPP Federacije BiH, te Plan i program za nastavu na hrvatskom jeziku. Vidjeti: Ibrahimović, Namir, *Osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje u BiH (trenutno stanje i preporuke za reforme)*, Inicijativa za monitoring evropskih integracija BiH, 2015., Dostupno na:

http://eu-monitoring.ba/site/wpcontent/uploads/2015/06/Obrazovanje_Izvjestaj_Namir_Ibrahimovic.pdf

⁹ U Analizi „Privatne škole u BiH“ iz decembra 2015. godine se navodi da resorna ministarstva nisu informisana o broju privatnih škola i ne prate njihov rad (barata se sa brojem od 11 osnovnih, 36 srednjih privatnih škola te 15 javnih škola u privatnom

Strateški dokumenti u oblasti obrazovanja na svim nivoima u BiH i postojeći nastavni planovi i programi ne sadrže (ili tek sporadično pominju) sadržaje koji eksplicitno govore o ravnopravnosti polova i rodnim stereotipima i ulogama. Udžbenici u BiH ostaju „sigurno utočište patrijarhata“ i po svemu „odražavaju patrijarhalnu heteronormativnu stvarnost u kojoj djevojčice i dječaci žive“¹⁰.

Iako postoji obaveza države da sprovodi programe savjetovanja dječaka i djevojčica o izboru zanimanja i da podstiče mlade žene da biraju netradicionalne oblasti studija, podaci govore da su razlike u spolnoj zastupljenosti i dalje najveće u stručnim školama, u kojima je oko 70% muškaraca, dok su u drugim vrstama srednjih škola procentualno zastupljenije djevojčice¹¹.

U okviru Kvalifikacijskog okvira, zanimanja su i dalje navedena samo u muškom rodu¹².

Unatoč edukacijama za novinare/ke o temama rodne ravnopravnosti i nadogradnje relevantnih akata o djelovanju medija u BiH u području rodne ravnopravnosti, još uvijek je prisutno stereotipno prikazivanje žena u medijima i još uvijek su žene drastično manje zastupljene u vijestima koje se tiču politike, ekonomije ili reformskih procesa. Monitoring medija koji je rađen u septembru 2016. godine je pokazao da pitanja rodne ravnopravnosti i ženskih ljudskih prava nisu predmet medijskih sadržaja - od 5908 analiziranih medijskih priloga i tekstova samo 0,5% njih se bavilo ovim temama¹³.

Žene se u medijima i dalje češće nego muškarci identifikuju u odnosu na porodični status (nečije supruge), a izvještavanje o ženama žrtvama rodno zasnovanog nasilja se pozicionira u rubrike crne hronike sa često senzacionalističkim naslovima¹⁴. Rodno osjetljivi jezik u medijima još uvijek nije profesionalni standard.

vlasništvu), da se pedagoška praćenja i procjene obrazovnih standarda ili ne obavljaju ili ih se ne želi staviti na uvid javnosti, te da obrazovna politika kao i motivi osnivača (i izvori finansiranja) nisu predmet kontrole. (Školegijum, dostupno na: http://skolegijum.ba/static/biblioteka/567c138f02c25_privatneskoleubosniihercegovini.pdf)

¹⁰ „Školski udžbenik kao sigurno utočište patrijarhata“ na: <http://www.voxfeminae.net/cunterview/politika-drustvo/item/8807-skolski-udzbenik-kao-sigurno-utociste-patrijarhata>

¹¹ *Žene i muškarci u BiH 2016.*, http://www.bhas.ba/tematskibilteni/TB_zene_i_muskarci_bh_2015_eng.pdf

¹² Npr: tapetar, kuvar, konobar, varilac, itd. Vidjeti:

http://www.vetbih.org/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=63&Itemid=132&lang=sr

¹³ Monitoringom je bilo obuhvaćeno 6 medija u BiH (dva on-line portala, dvije TV stanice i dvoje dnevnih novina), a monitoring je organizovala Inicijativa Građanke za ustavne promjene. Trajao je od 1. do 30. septembra 2016.

¹⁴ Vidjeti: *Izveštavanje o marginalizovanim i ranjivim grupama u Bosni i Hercegovini: Analiza medijskih sadržaja* (2013) na http://hcabl.org/wp-content/uploads/2014/01/analiza-medijskih-sadrzaja_2013.pdf

Nasilje nad ženama

- **Nasilje nad ženama ostaje i opstaje u Bosni i Hercegovini kao široko rasprostranjeno kršenje ljudskih prava, bez značajnijeg napretka u pravcu prepoznavanja različitih oblika nasilja kojima su svakodnevno i kroz cijeli svoj životni vijek izložene žene svih životnih uzrasta.**

Bosna i Hercegovina je propustila da osigura kontinuiranu i efikasnu koordinaciju i saradnju vladinih institucija na svim nivoima, kao i da uskladi zakone i javne politike entiteta u oblasti sprečavanja i suzbijanja nasilja nad ženama. To direktno vodi nemogućnosti osiguravanja jednakog statusa i zaštite prava žena koje su preživjele nasilje i njihovog pristupa pravdi. Sigurne kuće koje vode nevladine organizacije nemaju jednak pravni status u oba entiteta BiH, kao ni osiguranu sistemsku podršku, što direktno ugrožava postojeće ograničene servise pomoći ženama u periodu akutnog nasilja. Žene koje se javljaju na SOS telefon se upućuju, zbog zakonske procedure, u centre za socijalni rad, koji zbog izbjegavanja plaćanja troškova smještaja, odbijaju izdati rješenje za smještaj žrtve u sigurnu kuću.

BiH nema zakonom regulisanu obavezu informisanja žena koje su preživjele nasilje o dostupnim oblicima podrške i pomoći, niti su određene institucije sistema koje su dužne pružiti ove informacije. Analize takođe ukazuju da krivično zakonodavstvo u BiH (države, entiteta, Brčko distrikta) ne inkriminiše djela proganjanja, prinudnog braka i genitalnog sakaćenja žena, što je u suprotnosti sa međunarodnim standardima i preuzetim obavezama.

Zabrinjava da su uočeni slučajevi seksualnog nasilja prema ženama i djevojčicama u kojima je proteklo više godina od izvršenja djela do potvrđivanja optužnice, iako za odgađanje procesa nisu postojali objektivni razlozi. Praćenjem su takođe uočeni slučajevi neopravdanog odlaganja ročišta više puta, čestih promjena tužilaca, sugerisanja maloljetnicama da svjedoče bez prisustva stručnih lica koja su zakonom obavezana da pruže pomoć pri svjedočenju, propuštanja tužilaca da krivično djelo nasilja u optužnici ocjeni u njegovom kvalifikovanom obliku za koji je predviđena strožija kazna, odsustva primjene zaštitnih i sigurnosnih mjera u svrhu zaštite oštećene, odsustva pravne i psihološke podrške tokom svjedočenja za punoljetne žene koje su preživjele nasilje kao i, u pravilu, upućivanja oštećene da naknadu štete putem imovinsko pravnog zahtjeva ostvaruje u parničnom postupku.

Trgovina ljudima

- **Sprečavanje trgovine ljudima sve je manje prioritet u djelovanju vladinih službi čije aktivnosti ni izbliza nisu dovoljne da Bosna i Hercegovina prestane da bude zemlja porijekla, tranzita i odredišta za trgovinu ljudima.**

Kaznena politika za trgovinu ljudima i dalje je neadekvatna težini krivičnog djela i povredi ljudskih prava. Sudski procesi izuzetno dugo traju (zabilježen je sudski process koji je trajao 12 godina), trgovcima ljudima se izriču niske kazne, a za sve sudske procese karakteristično je da žrtve nisu obeštećene krivičnom presudom. Nijedna osoba koja je bila žrtva trgovine ljudima do sada nije dobila obeštećenje za krivično djelo koje je preživjela.

Učešće žena u političkom i javnom životu

- **Žene u BiH su tradicionalno podzastupljene u zakonodavnim tijelima¹⁵ i izvršnim organima¹⁶ i nijedna vlada u BiH od njih 14 (Vijeće ministara BiH, entiteske, kantonalne i vlada Brčko distrikta) do danas nije imenovana u skladu sa obavezom iz člana 20. Zakona o ravnopravnosti polova BiH¹⁷.**

Kako ne postoji izričita zakonska obaveza kandidovanja manje zastupljenog spola za načelnike/gradonačelnike, u praksi se dogodilo da je od ukupno 417 kandidata za općinske načelnike ili gradonačelnike na lokalnim izborima koji su održani u oktobru 2016, bilo samo 26 kandidatkinja, odnosno 6,2%. Stoga i ne čudi da je nakon provedenih lokalnih izbora izabrano samo 6 načelnica općina od 142 jedinice lokalne samouprave u BiH.

¹⁵ Na oktobarskim izborima 2014. izabrano je ukupno 19,03% žena u zakonodavna tijela na svim nivoima vlasti.

¹⁶ Za predsjedavajućeg Vijeća ministara BiH 2014. godine izabran je muškarac, dok je na pozicije ministara izabrano 7 muškaraca i 2 žene. Među zamjenicima ministara, u mandatu 2014-2018. godine nema nijedne žene. U prethodni saziv Vijeća ministara BiH nije imenovana niti jedna žena, u Vladi FBiH su izabrane samo 4 ministrice od 16 ministarskih pozicija, dok je u Vladi RS imenovana premijerka i pet ministrica. U vladama kantona nijedna žena nije imenovana kao premijerka kantonalne vlade, dok je procenat ministrica u kantonalnim vladama iznosio 17,5% (broj ministrica varira od 0% do 37,5%, u ovisnosti od kantona). U saziv Vlade RS je i nakon Opštih izbora 2014. godine imenovana premijerka i (samo) tri ministrice.

¹⁷ (1) Državna tijela na svim nivoima organizacije vlasti, i tijela lokalne samouprave, uključujući zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast, političke stranke, pravna lica s javnim ovlaštenjima, pravna lica koja su u vlasništvu ili pod kontrolom države, entiteta, kantona, grada ili općine ili nad čijim radom javni organ vrši kontrolu, osigurat će i promovirati ravnopravnu zastupljenost spolova u upravljanju, procesu odlučivanja i predstavljanju. Ova obaveza postoji i za sve ovlaštene predlagачe prilikom izbora predstavnika i delegacija u međunarodnim organizacijama i tijelima. (2) Ravnopravna zastupljenost spolova postoji u slučaju kada je jedan od spolova zastupljen najmanje u procentu 40% u tijelima iz stava (1) ovog člana.

Podzastupljenosti žena u političkom životu snažno doprinosi generalni stav da je sve što se dešava unutar stranaka njihova interna stvar i da se u to društvo ne treba miješati. Među stranački odnosi, uticaji, način donošenja odluka, zastupljenost žena u vrhovima stranačkih tijela, odluke o pozicioniranju žena na izbornim listama i kompenzacijskim listama se donose netransparentno i uglavnom u vrlo uskom, zatvorenom krugu okupljenom oko lidera partije. Istovremeno, političke stranke se gotovo pa isključivo finansiraju iz sredstava javnih budžeta¹⁸ i, za proteklih šest godina iz svih budžeta u BiH političkim strankama isplaćeno je ukupno 115 miliona KM¹⁹.

Zapošljavanje, rad i socijalna prava žena

- Svi dostupni podaci pokazuju da brojne strategije, akcioni planovi i programi (samo)zapošljavanja, koji se donose na raznim nivoima odlučivanja u BiH, nemaju značajnijeg uticaja na unaprijeđenje statusa žena na tržištu rada.

Anketna zaposlenost žena stagnira na oko 37%, te pada za 1,4% u 2016. godini. Dostupni podaci pokazuju i da je više žena koje rade na kraće ili pola radnog vremena u odnosu na muškarce i da postoje vidljive rodne razlike u visini novčane protuvrijednosti satnice u korist muškaraca²⁰.

Iako istraživanja pokazuju da je diskriminacija na radnom mjestu na osnovu spola itekako pristupna²¹, država, ni sedam godina od usvajanja Zakona o zabrani diskriminacije, nije uspostavila bazu podataka o slučajevima diskriminacije, iako zakon izričito propisuje ovu obavezu.

Struktura upravljačkih odbora u javnim ustanovama i preduzećima u BiH ima izraženu razliku na štetu žena²², što potvrđuju i nalazi Agencije za ravnopravnost spolova iz 2014. godine prema

¹⁸ Zakon o finansiranju političkih stranaka se primjenjuje na političke stranke, koje su u skladu sa članom 2. Zakona o finansiranju političkih stranaka („Službeni glasnik BiH“ broj 95/12) registrovane kod nadležnog suda u bilo kojem entitetu, s ciljem provođenja političkih aktivnosti i ostvarivanja političkih ciljeva.

¹⁹ Vidjeti: <http://www.klix.ba/vijesti/bih/finansiranje-politickih-stranaka-u-bih-mijenjati-zakon-da-bi-se-sprijecile-zloupotrebe/150917111>, (Pristupljno 05. 10. 2016.)

²⁰ Uzimajući u obzir stanovništvo koje radi za platu ili dnevnicu, starosti od 15 do 64 godine, rodne razlike u satnici se procjenjuju na 9% u korist muških zaposlenika (3,9 KM za muškarce i 3,5 KM za žene). Vidjeti Bosna i Hercegovina: Rodne razlike u iskorištavanju prava i mogućnosti koje nudi društvo, pristupu ekonomskim mogućnostima i zastupanju (2015) Svjetska banka, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Zavod za statistiku FBiH i Republički zavod za statistiku Republike Srpske, str.54., dostupno na: <http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2016/03/WB-Rodne-razlike-u-iskoris%CC%8Ctavanju-prava.pdf> (Pristupljeno 1.06.2016.)

²¹ Prema istraživanju provedenom na nivou institucija BiH svaka deseta osoba smatra da je bila žrtva diskriminacije na osnovu spola na radnom mjestu, dok svaka šesta osoba smatra da je žrtva seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu. Vidjeti: Kadribašić, A. I Dakić S. (decembar 2013). *Istraživanje o spremnosti institucija BiH da provode obaveze iz Zakona o ravnopravnosti poslova u BiH*, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Agencija za ravnopravnost spolova BiH.

²² Izvještaj „Odgovor institucija, ustanova i preduzeća u sprječavanju diskriminacije žena u BiH“ (2014) ICVA i Zemlja djece.

kojima su žene u upravljačkim strukturama preduzeća zastupljene sa svega 15,7%²³. Ustanove i preduzeća nikad nisu bile pod periodičnim ili redovnim monitoringom i kontrolom primjene antidiskriminacijskih zakona ili kažnjene za nepridržavanje odredbi ovih propisa.

Nastavlja se trend diskriminacije i kršenja prava žena koje koriste porodijsko odsustvo na cijeloj teritoriji BiH. U praksi, samo žene zaposlene u državnoj upravi ili monopolističkim državnim preduzećima primaju punu platu u toku porodijskog odsustva. Istovremeno, i dalje se bilježe nesankcionirani slučajevi otpuštanja trudnica ili porodilja, dok se na području RS javljaju slučajevi fiktivnog povećanja plaća, radi prijave za refundiranje naknada iz javnog fonda, prije nego što žena ode na porodijsko odsustvo nakon čega poslodavac nezakonito traži razliku od isplaćene do visine realne plate²⁴. U Federaciji BiH još nisu preduzete mjere kako bi se porodiljama obezbijedile jednaka prava na porodiljno odsustvo i redovne isplate naknada.

Problem i dalje predstavlja dostupnost servisa za djecu zaposlenim roditeljima. BiH ima gotovo najniži koeficijent pokrivenosti predškolskim odgojem i obrazovanjem u Europi²⁵.

Žene su i dalje te koje se, zbog tradicionalizma, brinu o djeci, starijima ili osobama sa invaliditetom. Rezultati popisa iz 2013. godine ukazuju na visoku brojku od 440.992 ili 98% žena u grupi osoba koje obavljaju kućne poslove²⁶.

Zdravlje

- **Osnovni problemi zdravstva u BiH su neujednačene politike²⁷, ograničen pristup zdravstvenim uslugama i korištenju prava iz zdravstvenog osiguranja, kao i činjenica da nijedna institucija ne snosi nikakve sankcije ukoliko ne implementira zakonom propisane mjere ili ukoliko donosi podzakonske akte koji su u suprotnosti sa važećim zakonima.**

Mnoge žene, naročito žene u ruralnim krajevima, Romkinje, povratnice i interno raseljene žene, te žene sa invaliditetom, nemaju (ili imaju ograničen) pristup uslugama zdravstvene zaštite.

²³ Istaživanje je bazirano na odgovorima 70 od top 100 poslovnih subjekata prema analizi Poslovnih novina iz 2013. Pogledati na: <http://arsbih.gov.ba/stakleni-krov-na-trzistu-rada/> (21.7.2016.)

²⁴ Izić I., Letić A. i Stojanović S. (2016). *Stop diskriminaciji trudnica i porodilja u Republici Srpskoj*. Helsinški odbor za ljudska prava u Republici Srpskoj.

²⁵ Prema UNICEF „procjenjuje se da je pristup predškolskom obrazovanju trenutno između 6 i 13%, što je najniža stopa među susjednim zemljama (u odnosu na Hrvatsku i Srbiju sa oko 45%, Makedoniju sa 25% i znatno ispod OECD prosjeka od 77%)“, dostupno na: http://www.unicef.org/bih/ba/media_20011.html (1.6.2016.)

²⁶ Agencija za statistiku (juni 2016) Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini, 2013. g, Rezultati popisa.

²⁷ Trenutno su u BiH na snazi tri zakona o o zdravstvenoj zaštiti i tri zakona o zdravstvenom osiguranju (Zakon o zdravstvenom osiguranju FBiH - „Službene novine FBiH“ broj: 30/97, 7/02, 70/08, 48/11), Zakon o zdravstvenom osiguranju RS - „Službeni glasnik RS“ broj: 18/99, 51/01, 70/01, 51/03, 17/08, 01/09, 106/09) i Zakon o zdravstvenom osiguranju BD - „Službeni glasnik BD“ broj: 1/02, 7/02, 19/07, 2/08, 34/08).

Jedan od problema sa kojima se susreću žene u BiH je i participacija. Parlament FBiH je donio *Odluku o maksimalnim iznosima neposrednog učešća osiguranih lica u troškovima korištenja pojedinih vidova zdravstvene zaštite u osnovnom paketu zdravstvenih prava* kojom su utvrđene kategorije osiguranih lica koja su oslobođena od plaćanja participacije²⁸. Ova odluka se ne sprovodi, jer kantoni nisu uskladili svoje propise o participaciji sa ovom odlukom. Kantoni ne snose nikakve posljedice zbog odbijanja implemetacije ove Odluke.

U BiH niko se ozbiljno ne bavi posljedicama needuciranosti mladih o seksualnom i reproduktivnom zdravlju. Seksualno i reproduktivno zdravlje je još uvijek tabu tema u BiH zbog toga što su društveni odnosi zasnovani na nepisanim patrijarhalnim zakonima i rigidnim rodnim ulogama. Ne postoji razumijevanje da obrazovanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, prije svega, pruža zaštitu fizičkog zdravlja mladih, a zatim i znanje koje im pomaže da izgrade sopstveni sistem vrijednosti i samopoštovanja koji će im omogućiti da donose odgovorne odluke i da se odgovorno ponašaju.

Zakonska regulativa ne propisuje obavezno obrazovanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju. Izuzeci su povremene edukacije koje se uz saradnju sa nevladinim organizacijama provode u pojedinim školama educirajući ograničen broj učenika.

Marginalizovane grupe žena

- **Položaj različitih ranjivih grupa žena, kao što su žene sa invaliditetom, povratnice i interno raseljene žene, LBT žene, Romkinje i žene na selu, karakterišu višestruka diskriminacija, onemogućen ujednačen pristup uslugama zdravstvene zaštite, te neprepoznavanje specifičnih potreba ovih ranjivih grupa u konkretnim strategijama i politikama razvoja.**

Višestruka diskriminacija se bazira na polu i nekim drugim karakteristikama kao što su seksualna orijentacija, nacionalna pripadnost ili socijalni status. Jedna od zajedničkih karakteristika ranjivih grupa žena ogleda se i u činjenici da ove žene skoro nikako ne participiraju u zakonodavnim i/ili izvršnim tijelima na bilo kom nivou vlasti u BiH, te da je nivo predrasuda i stereotipa prema pojedinim grupama u bh. društvu izuzetno i zabrinjavajuće visok.

²⁸ Odlukom su, između ostalih, plaćanja participacije oslobođene žene u ostvarivanju zdravstvene zaštite u vezi trudnoće i materinstva, korisnice zdravstvenih usluga u vezi s prevencijom karcinoma dojke i maternice, lica starija od 65 godina koja nisu korisnici penzija, odnosno penzioneri sa minimalnom penzijom, nezaposlena lica, osobe sa određenim stepenom invaliditeta i druge ranjive grupe.

Žene sa invaliditetom

U Bosni i Hercegovini gotovo uopšte ne bilježimo učešće žena sa invaliditetom u političkom životu, a posebno ne izvan funkcija vezanih generalno za pokret osoba sa invaliditetom. Niti jedna žena sa invaliditetom nije zastupnica u entitetskim parlamentima niti u Parlamentarnoj skupštini BiH. Takođe, žena sa invaliditetom nema na izbornim listama političkih stranaka i nijedna žena sa invaliditetom se ne nalazi na čelu neke javne institucije.

U cijeloj BiH postoje samo 4 ginekološka stola koja je moguće prilagoditi kako bi se izvršio transfer žene u kolicima i to u Banjaluci, Sarajevu, Tuzli i Bijeljini. I u tim slučajevima, žene svjedoče o tome da medicinsko osoblje loše rukuje opremom, preplašeni su i ne znaju pružiti pomoć ženi sa invaliditetom. To dovodi do toga da žene sa invaliditetom izbjegavaju da koriste zdravstvene usluge, ljekaru odlaze samo u slučaju značajnih tegoba i gotovo uopšte ne obavljaju preventivne preglede.

Kad je riječ o zapošljavanju, podaci govore o porazno maloj zastupljenosti žena sa invaliditetom u korištenju programa zapošljavanja. Tako je u Federaciji BiH u 2015. godini zaposleno ukupno 248 osoba sa invaliditetom, a od toga 66 žena ili 26,6%²⁹. U Republici Srpskoj u periodu od 2013. do 2016. preko Fonda je zaposleno 547 osoba sa invaliditetom, a od toga samo 34 žene, odnosno 6,2%³⁰. Praksa takođe bilježi da se najteže zapošljavaju žene sa većim stepenom funkcionalnog invaliditeta bez obzira na kvalifikacije.

LBTI žene

U Bosni i Hercegovini još uvijek ne postoji nijedan zvanični izvještaj koji bi prikazivao i stanje ljudskih prava lezbejki, biseksualnih, transrodnih i interspolnih (LBTI) žena i one ostaju jedna od najmarginalizovanih društvenih grupa u BiH.

Podaci Sarajevskog otvorenog centra³¹ pokazuju da je tokom 2014. godine zabilježeno ukupno 16 slučajeva incidenata govora i zločina iz mržnje nad LBTI ženama, a tokom 2015. taj broj se dvostruko povećao na 28.

²⁹ Podaci izvučeni na osnovu prebrojavanja ženskih imena u rezultatima konkursa Fonda za 2016. Vidjeti: <http://fprzoi.ba/wp-content/uploads/2015/10/op%C5%A1ti-pro%C5%A1li-l-javni-poziv-20151.pdf>, <http://fprzoi.ba/wp-content/uploads/2015/10/posebni-pro%C5%A1li-l-javni-poziv-20151.pdf>, i <http://fprzoi.ba/wp-content/uploads/2015/10/samostalni-poduzetnici-pro%C5%A1li-l-javni-poziv-2015.pdf>

³⁰ Podaci dobijeni e-mailom od Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida RS.

³¹ Ne postoje službeni sudski podaci niti sudske evidencije koje krivična djela, a posebno krivična djela počinjena iz mržnje i govor mržnje razvrstavaju na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili spolnih karakteristika. Sarajevski otvoreni centar, kao organizacija civilnog društva koja se bavi pravima LGBTI osoba ima sistem dokumentovanja kršenja ljudskih prava LGBTI osoba koji je poslužio kao izvor ovih podataka.

Važeći pravni okvir ne normira istospolne zajednice LB žena i njihove međusobne odnose. Istospolne stabilne emocionalne zajednice porodičnog života LB žena tako nemaju mogućnost koristiti svoja ustavom garantovana prava na ličnu slobodu i sigurnost, na privatni i porodični život odnosno dom, na zasnivanje porodice, zaštitu stečene imovine ili na slobodu kretanja i prebivališta isključivo zbog svoje seksualne orijentacije.

Nijedan sistem zdravstvenog osiguranja (FBiH, kantonalni, RS) istospolnim zajednicama LB žena (kao što je slučaj i sa ženama koje nisu u braku ili u vanbračnoj zajednici) ne pokriva troškove biomedicinski potpomognute oplodnje.

I dalje ne postoje dostupne, brze i transparentne procedure za promjenu oznake spola u ličnim dokumentima za transrodne žene. Trans* žene u BiH oznaku spola u svojim ličnim dokumentima i jedinstveni matični broj mogu promijeniti tek nakon izvršene medicinske prilagodbe spola. Nepostojanje medicinske i finansijske podrške za transrodne osobe ovaj dugotrajan proces dodatno produžuje i otežava. I endokrinološka terapija i hirurški zahvati moraju se obavljati u inostranstvu, jer to u BiH nije moguće, a zvanični sistem zdravstvenog osiguranja te troškove ne pokriva. To znači da osoba sama snosi troškove svoje tranzicije, uz dodatne troškove koje česti odlasci kod inostranih specijalista donose sa sobom.

Interno raseljene žene i povratnice

Statistika kaže da danas u BiH ima oko 113.000 interno raseljenih osoba i da je izvan BiH ostalo još 58.578 izbjeglica³². Ovaj broj je i dalje neprihvatljivo velik, a dodatni problem predstavlja činjenica da statistika izbjeglica i raseljenih osoba nikada nije urađena po spolu. Nema ni podataka koliko je na području BiH žena povratnica. Jedina statistika koja nam je dostupna je spolna i starosna struktura raseljenih osoba u Federaciji BiH: muškaraca 18.078 i žena 20.742, zaključno sa 2014. godinom³³.

Veliki broj žena povratnica uposlen je u poljoprivredi, sezonski ili trajno, ali su najčešće neprijavljene i bez mogućnosti ostvarivanja socijalnih i drugih prava. Pomoć koja se dodjeljuje povratnicima kako bi se samozaposlili ili zaposlili, predstavlja očit primjer rodne diskriminacije.

Od ukupno 1.562 korisnika/ca pomoći za (samo)zapošljavanje povratnika u poljoprivredi u Federaciji BiH 1414 su muškarci, a 148 žene³⁴. Dakle, od ukupne pomoći namjenjene održivom

³² Vidjeti: <http://www.cesi.fpn.unsa.ba/profil-bosne-i-hercegovine/>

³³ Vidjeti: <http://www.fmroi.gov.ba/bosanski/statistika/index.php>

³⁴ Odluka o utvrđivanju rang liste potencijalnih korisnika pomoći po Programu pomoći održivog povratka u cilju podrške zapošljavanju/samozapošljavanju povratnika u poljoprivredi u općinama Federacije Bosne i Hercegovine. Vidjeti: <http://www.fmroi.gov.ba/bosanski/odluke/Odluka%20preliminarna%20JP%20Zapo%C5%A1ljavanje%20F%20BiH.pdf>

povratku u općinama Federacije, manje od 10% je pripalo ženama. Takođe, Odluka o utvrđivanju rang liste potencijalnih korisnika pomoći za (samo)zapošljavanju povratnika/ca u poljoprivredi u općinama Republike Srpske i Brčko Distrikta BiH pokazuje da je na listi, od ukupno 466 korisnika/ca pomoći, samo 59 žena, nasuprot 407 muškaraca³⁵.

Poseban problem predstavlja nedostupnost i neujednačenost zdravstvene zaštite za žene povratnice koje u svojim mjestima povratka nemaju ambulante, apoteke, niti mogućnost da redovno obavljaju ginekološke preglede. Mnoge od njih nemaju zdravstveno osiguranje, niti sredstva za prevoz i lijekove.

Izveštaji nevladinih organizacija pokazuju da žene povratnice koje nemaju redovno dostupnu adekvatnu zdravstvenu zaštitu puno više obolijevaju od karcinoma, od onih žena koje imaju normalnu i dostupnu zdravstvenu zaštitu³⁶.

Žene na selu

Život na selu se znatno razlikuje od onog u urbanim sredinama, što u posebnu poziciju stavlja žene sa sela, čiji život određuju tradicionalna pravila, ograničene ekonomske mogućnosti, visok stepen nezaposlenosti i niske plate, povećan rizik od socijalne isključenosti, onemogućen jednak pristup uslugama i isključenost iz političkog i društvenog života.

Skoro nepostojeća saobraćajna infrastruktura i neuređenost unutrašnjeg saobraćaja rezultira činjenicom da žene na selu zavise od neredovnih prevoznih linija, ilegalnog prevoza ili dobre volje muških članova porodice kako bi mogle neometano da se kreću ka urbanim centrima u smislu zadovoljenja svojih životnih potreba. Pitanja poput slobodnog vremena sa svrhom, ili kulture u ruralnim područjima se ne postavljaju. Biblioteke, kina, ili uopšte sigurna mjesta za okupljanje žena u ruralnim područjima ne postoje, te direktno zavise o toga da li u tom području djeluje udruženje žena.

³⁵ Vidjeti: <http://www.fmroi.gov.ba/bosanski/odluke/Odluka%20preliminarna%20JP%20Zapo%C5%A1ljavanje%20RS.pdf>.

Pored toga, Odluka o utvrđivanju potencijalnih korisnika za program pomoći održivog povratka u cilju podrške zapošljavanja/samozapošljavanja povratnika u maloj privredi u RS, pokazuje da su samo 3 žene na listi za dodjelu pomoći, za razliku od 30 muškaraca. Vidjeti: <http://www.fmroi.gov.ba/bosanski/index.php>

Dalje, samo 122 žene i čak 660 muškaraca (ukupno 782 osobe) našlo se na Rang listi proljetne/jesenjesadnje voća FBiH kao potpora FMROI za 2015. godinu (http://www.fmroi.gov.ba/bosanski/j_oglas/index.php#josv), a samo 13 žena nasuprot 190 muškaraca ispunjava uslove za opremanje farmi i razvoj stočnog fonda (<http://www.fmroi.gov.ba/bosanski/index.php>)

³⁶Projekat „Edukacijom do prevencije malignih oboljenja kod žena“ provelo je Udruženje građanki Grahovo. U istraživanje je bilo uključeno 100 žena (ginekološki pregledi i Papa Nikolaus testovi) u Livnu, kao urbanom mjestu i Bosanskom Grahovu, kao ruralnom. Istraživanje u kontroliranoj populaciji u Livnu je pokazalo da je učestalost invazivnog karcinoma cervixa iznosila 0,06 – 0,17%, isto koliko i učestalost kod CIN II, H SIL, dok je u Bosanskom Grahovu iznosila 1%, kod karcinoma cervixa, i čak 2% kod CIN II. Također, za žene koje imaju redovan pristup zdravstvenoj zaštiti (Livno) 85% žena ima urađen papa test u zadnje tri godine, dok je taj rezultat u povratničkoj populaciji ispod 60%.

Lokalne ambulante u ruralnim područjima rade sporadično ili samo pred lokalne izbore. Nije rijetkost da ambulante budu opremljene sa najsavršenijim tehničkim aparatima, ali da jednostavno budu zatvorene, jer nema ko u njima da radi (Grahovo), ili da ljekari ne posjećuju lokalne ambulante za vrijeme loših vremenskih uvjeta poput snijega (Bosanski Petrovac)³⁷.

Pravilnici za podsticanje poljoprivredne proizvodnje nisu u dovoljnoj mjeri razrađeni da pruže adekvatnu podršku i zaštitu ženama koje se odluče udružiti.

Romkinje

Romska populacija se suočava sa brojnim problemima, kao što su neriješeni imovinski odnosi, nemogućnost legalizacije postojećih objekata, neadekvatni higijenski i tehnički uslovi u kojima žive, nedostupnost usluga zdravstvene zaštite i visoka stopa nezaposlenosti. U posebno teškom položaju su Romkinje koje su dvostruko više izložene stigmatizaciji, prije svega kao žene, a onda i kao pripadnice romske nacionalne manjine.

Skoro 80% Romkinja nema završenu osnovnu školu. Srednju školu završi 4,5% Romkinja i 9% Roma³⁸. Ovo za posljedicu ima neplaćeni kućni rad, ekonomsku zavisnost Romkinja od svojih muževa i nemogućnost adekvatne zdravstvene zaštite.

Veoma rijetko je romskoj djeci omogućeno da pohađaju vrtiće. Npr. u Brčko Distriktu, gdje Romi predstavljaju najbrojniju nacionalnu manjinu sa preko 2500 ljudi, niti jedno romsko dijete ne pohađa predškolsku ustanovu³⁹.

Rani plaćeni brakovi i tradicionalne prakse u kojima mlade Romkinje imaju obavezu čuvanja mlađe braće i sestara još uvijek predstavljaju surovu realnost za veliki broj romskih djevojčica i djevojaka u BiH. Rezultati objavljeni u MISC4 anketi iz 2013. godine, koja se odnosila na rane i prisilne brakove, ukazuju da je više od jedne trećine Romkinja u dobi od 15 do 19 godina trenutno vjenčano; 15% Romkinja se vjenča prije 15-te godine, a 48% prije 18. godine.

Veliki broj podataka o zapošljavanju Roma nedostaje. Procenat zaposlenosti Roma je veoma nizak (posebno za Romkinje) i u FBiH i Brčko distriktu BiH je manji od 1%, a u RS je manji od 3%. Tokom 2015. godine sačinjen je Program zapošljavanja Roma. Programom su definisana sredstava za sufinansiranje zapošljavanja kod poslodavaca i samozapošljavanje nezaposlenih Roma⁴⁰, ali ovim Programom žene nisu prepoznate kao posebna grupa.

³⁷ Vidjeti: <http://www.fondacijacure.org/files/mojGlasOdjekujeBa.pdf>

³⁸ Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava žena u Bosni i Hercegovini u 2014. godini. Sarajevski otvoreni centar. Dostupno na: http://www.fondacijacure.org/files/Godisnji_HRP-7_FINAL_10.04.2015_za-print.pdf (Pristupljeno dana 25.8.2016.)

³⁹ Odrastanje romske djece: Od rođenja u lošijoj poziciji, s diskriminacijom koja ih prati kao sjena. RadioSarajevo.ba. Dostupno na: <http://www.radiosarajevo.ba/metromahala teme/odrastanje-romske-djece-od-rodenja-u-losijoi-poziciji-s-diskriminacijom-koja-prati-kao-sjena/219894> (Pristupljeno 19.8.2016.)

⁴⁰ Bosna i Hercegovina. Federalni zavod za zapošljavanje. Dostupno na: <http://www.fzzz.ba/projekti/programu-zapoljavanja-roma-u-2015-godini> (Pristupljeno 26.8.2016.)

Prema posljednjim dostupnim podacima iz 2011. godine, 90% Romkinja nema nikakav pristup zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti i zaposlenju⁴¹. Po mišljenju predstavnica ženskih romskih organizacija, Romkinje još uvijek nisu dovoljno upoznate o važnosti preventivnog djelovanja kada je u pitanju seksualno i reproduktivno zdravlje, a udaljenost od urbanih dijelova gdje su zdravstvene ustanove smještene, onemogućava blagovremeno liječenje.

Kad je riječ o uključenosti Romkinja u javni i politički život u BiH, ženska romska mreža Uspjeh raspolaže podacima da su u savjete mjesnih odbora uključene tri žene, da u opštini Prnjavor postoji jedna odbornica Romkinja, i jedna žena radi u Komisiji za mlade općine Visoko. Pored toga, 5 Romkinja su članice Odbora za Rome pri Vijeću ministara BiH, od kojih je jedna predsjedavajuća.

⁴¹ *Pregled stanja rodne ravnopravnosti u ostvarivanju socijalnih prava i zaštite*. Gender centar Federacije BiH, Dostupno na: <http://www.gcfbih.gov.ba/pregled-stanja-rodne-ravnopravnosti-u-ostvarivanju-socijalnih-prava-i-zastite/> (Pristupljeno 17.10.2016.)